

DELA IN NALOGE ŠOLSKEGA KNJIŽNIČARJA V SODOBNEM
VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM PROCESU*Martina Šircelj*

Sodobni čas pojmuje vzgojo in izobraževanje kot neprekinjen evolucijski proces, v katerem so vidne perspektive sedanjega in bodočega razvoja. Poučevanje nikakor ni več zelo prijetno prekladanje učne snovi iz učiteljeve beležke v učenčev zvezek, ki poteka mimo zavesti obeh. Prepričanje, da se da z dobrim učbenikom naučiti vsakogar vse, je dandanes naivni optimizem. Izobraževalni proces in njegovi rezultati se gibljejo v mejah možnosti, ki jih narekujejo naravne dispozicije učenčeve osebnosti. Brez upoštevanja teh dispozicij gre lahko veliko vzgojno-izobraževalnega dela v izgubo — upoštevanje le-teh pa vodi k individualizaciji vzgojno-izobraževalnega dela; za to pot se je v svetu odločilo veliko vzgojno-izobraževalnih sistemov, pa tudi pri nas ima svoje ime: preobrazba vzgojno-izobraževalnega dela od osnovne pa do visoke stopnje! V naslednjih letih je pričakovati, da si bo individualizacija izobraževalnega dela pridobila domovinsko pravico ne le na osnovnih in srednjih šolah, marveč tudi na šolah višje in visoke stopnje.

Temeljno načelo naše družbe o vzgoji in izobraževanju zahteva, da morajo biti vsakemu posamezniku dane možnosti, da razvija celotni umski potencial svoje osebnosti; doseči to načelo in ta cilj pomeni — individualizirati izobraževalno delo. Osebnostne značilnosti vsakega posameznega učenca dobivajo vedno večji pomen pri oblikovanju in selekciji izobraževalnih smotrov, vsebine, metode — celo časa, trajanja, ki je potreben posamezniku, da aktivno osvoji učno snov, problematiko; učenčevo delo učitelj neprestano usklajuje z njegovimi nagnjenji, s sposobnostmi, z interesi. Čeprav je vsebina dela za vse enaka, so nivoji dela prilagojeni vsakemu učencu posebej in variirajo, zato da se prilagajajo učenčevi osebnosti.

Z različnimi nivoji dela posameznih učencev mora biti usklajeno tudi informacijsko gradivo, ki ga učenec pri delu potrebuje — to je

zahteva in obveza hkrati; tudi v informacijskem gradivu morata najti tako učitelj kot učenec najširšo paleto možnosti; ne samo v vsebini in oblikah gradiva, marveč tudi možnosti za različne stile učenčevega dela; to so možnosti za branje, opazovanje in poslušanje, bodisi pri individualnem ali skupinskem delu. Ob vsakokratni situaciji v vzgojno-izobraževalnem procesu je vedno učenčeva osebnost ključnega pomena za odločitev, kdaj, kako in s čim se bo aktivno vključeval v delo.

Razumljivo je potemtakem, da je, če naj ima vsak učenec enake možnosti za svoje delo, vsaki vzgojno-izobraževalni organizaciji, ne glede na njeno velikost, potreben informacijski center — šolska knjižnica (medioteka), ki bistveno vpliva na izvedbo individualizacije in na kvaliteto učenčevega in učiteljevega dela. Pomembno je, da sta klasično bralno in AV gradivo usklajena z izobraževalnim programom in smotri in da so z vsebino in vrstami gradiva usklajeni metodični in didaktični prijemi. Tako se šolska knjižnica in status knjižničarja z že skoraj opuščenega tira, na katerega sta bila potisnjena, zavoljo neustrezne zbirke informacijskega gradiva, pretežno usmerjenega k humanističnim strokovnim področjem, in zavoljo neustrezno strokovno usposobljenega knjižničarja, ki ni mogel ali mu celo ni bilo dopuščeno usklajevati svojega dela v celoti in aktivno s smotri vzgojno-izobraževalnega dela, pomikata vse bolj v samo srčiko, kot njegova integralna sestavina vzgojno-izobraževalnega procesa. Vključevanje različnih informacijskih virov z ustrezno tehnologijo v program dela daje vse večji poudarek samostojnemu učenčevemu delu in zmanjšuje delež učiteljevega poučevanja; omogoča uporabo informacijskih virov glede na perspektivne dispozicije učenca, vključujoč bralne navade, in razvija sposobnost vrednotenja uporabe različnih vrst in tipov informacijskih virov glede na vsebino in kvaliteto z vidika individualnih nagnenj, potreb ali interesov.

Pomen dejavnosti šolske knjižnice pa ni omejen le z njeno relacijo do vzgojno-izobraževalnega programa, ampak lahko izžareva svojo moč širše v prostor splošnoizobraževalne knjižnice, pa tudi na območje drugih vrst knjižnic — skratka, s svojim programom in dejavnostjo učinkuje širše in ustvarja ugodno klimo v smeri samoizobraževanja, proučevalnega in ne nazadnje raziskovalnega dela; tu se odpirajo široke možnosti horizontalnega sodelovanja med različnimi vrstami knjižnic nekega geografskega območja.

Tako opredeljena šolska knjižnica zadovoljuje potrebe osnovne in srednje usmerjene šole ali pa kombinacijo obeh, zlasti pa ustreza potrebam različnih tehničnih usmeritev, ki jih klasična šolska knjižnica ni mogla zadovoljiti.

V okviru izobraževalnega programa in načrtovanja izvedbe programa moramo opredeljevati tudi delo šolskega knjižničarja: tako šolski knjižničar

— pomaga učitelju in učencu, da spoznavata informacijske vire in gradivo različnih vrst z vseh področij z vzgojno-izobraževalnim programom opredeljenega znanja;

— v sodelovanju z učitelji odkriva vse bistvene usmeritve različnih strokovnih področij, ki so pomembna za vsebinsko usmeritev šole — pri tem je neobhodno sodelovanje z drugimi knjižničarji za pridobivanje tistega gradiva, ki dodatno lahko pomaga tako učitelju kot učencu pri njegovem delu;

— izdeluje sistematični načrt inštruktaže o različnih načinih uporabe različnega knjižničnega gradiva, tako da postane iskanje in pridobivanje informacij, poznavanje različnih informacijskih virov, znanje o uporabi in uporabnosti različnih virov permanentni, regularni sestavni del učenčevega dela v vzgojno-izobraževalnem procesu;

— pomaga učitelju smiselno in sistematično, v določenih sekcijah vključevati različna informacijska sredstva za uspešno in učinkovito izvedbo posameznih faz vzgojno-izobraževalnega programa;

— pomaga učencu s širšim spektrom uporabe različnih informacijskih virov utrditi znanje ali pa utirati aktivno, samostojno pot k temu znanju;

— razvija tiste programe dela, ki razvijajo in utrjujejo avditivne in vizualne sposobnosti dojemanja (in ne zgolj enostransko samo avditivne ali samo vizualne);

— omogoča odkrivati možnosti prepletanja različnih virov in oblik oziroma vrst informacij: ustno sporočilo prenesti v pisno ali pisno sporočilo preliti v vizualno, avditivno ali avdio-vizualno obliko, kar pomeni tudi priložnost za samostojno ustvarjanje različnih vrst informacijskih medijev.

Osnova takemu knjižničarjevemu delu pa ostaja slej ko prej:

— izbor, sistematična postavitev in obdelava gradiva šolske knjižnice — mediateke ter

— ustrezno število knjižničarskih delavcev glede na število učencev z ustreznimi razporejenimi delovnimi časovi.

V gradivu »Šolska knjižnica — mediateka v srednjem usmerjenem izobraževanju, Ljubljana, 1981« smo za šolo s 500—600 učenci predvideli enega višjega knjižničarja ali bibliotekarja; njegov delovni čas (42 ur tedensko) je razporejen tako, da porabi okrog 50 % tega časa za pedagoško delo s skupinami, 50 % pa za pripravo in strokovno obdelavo gradiva in za svetovalno delo z učenci in učitelji.

Unescovi normativi za dežele v razvoju iz decembra leta 1979 so približno enaki, vendar s to razliko, da se takoj, ko se zviša število učencev nad 500 in vzporedno s tem tudi obseg knjižničnega gradiva, število knjižničarjev poveča na dva.

Število knjižničarjev in obseg knjižničnega gradiva ostajata pri nas slej ko prej odprto vprašanje — to je žal značilnost vsake dežele z ne dobro razvitim knjižnično-informacijskim sistemom (ključ za pospešeni razvoj le-tega, pa vemo, ni vedno v naših rokah).

Ko smo nekoč na ljubljanskem Zavodu za šolstvo razpravljali o problematiki statusa šolskega knjižničarja, se knjižničarka z neke osnovne šole na območju ljubljanske regije ni pritoževala nad tem, da njeno delo s strani pedagoških delavcev na šoli ne bi bilo priznано, vendar je ugotovila: »Po več kot petnajstih letih čistega pedagoškega dela in po več letih knjižničarskega dela (s strokovnim izpitom) se ji zdi tako opredeljeno knjižničarjevo delo na šoli zahtevnejše od pedagoškega!«

In nekoč mi je na nekem strokovnem seminarju avstralski kolega takole natančno opisal dnevno delo šolskega knjižničarja v Avstraliji, kjer so prav šolske knjižnice dobro razvite v najmodernejšem smislu te besede. Knjižničar porabi dnevno:

4 ure za strokovno delo na knjižničnem gradivu,

1 uro za razgovor o programu dela knjižnice s pedagoškim vodstvom šole,

1 uro 50 minut za delo z skupinami učencev,

25 minut za razgovore z razrednimi učitelji in učenci,

60 minut za razgovore s predmetnimi učitelji in učenci,

30 minut za druga, pretežno administrativna dela.

V sklop tega časa ne sodijo strokovni sestanki ter spremljanje strokovne literature.

Pri tem mi je avstralski kolega postregel s tole primerjavo:

»Ko so preučevali črmlja, so ugotovili, da je njegovo telo take oblike, da po vseh zakonih aerodinamike ne bi mogel letati — in vendar leta! Nekaj podobnega velja za šolskega knjižničarja!«

In še je sarkastično dejal:

»Ti ljudje so pravzaprav obsojanja vredni, ker svoj posel dobro opravljajo. Zaradi njih šolske strokovne službe odlašajo z nastavitvami zadostnega števila usposobljenih knjižničarjev!«